

В. А. ГОЛОВЧУК

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ РОДОВОГО ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ

У правовій доктрині України існує значна кількість визначень родового об'єкта злочинів проти правосуддя. Проте, на законодавчому рівні поняття «правосуддя» так і не визначено, вченими приділялось більше уваги родовому об'єкту злочинів проти правосуддя, а ніж самому поняттю «правосуддя». Після прийняття Кримінальних кодексів України 1960, 2001 років та появи в їх Особливих частинах глави VIII і розділу XVIII «Злочини проти правосуддя» родовий об'єкт даних злочинів необхідно розглядати у більш широку значені, як суспільні відносини, що виникають між судом та учасниками процесу під час здійснення правосуддя.

Ключові слова: правосуддя, суд, учасники процесу, родовий об'єкт, злочини проти правосуддя.

Головчук В.А. Правовой анализ родового объекта преступлений против правосудия

В правовой доктрине Украины существует значительное количество определенных родового объекта преступлений против правосудия. Однако, на законодательном уровне понятие «правосудие» так и не определено, учеными уделялось больше внимания родовому объекту преступлений против правосудия, нежели самому понятию «правосудия». После принятия Уголовного кодекса Украины 1960, 2001 годов и появления в их Особых частях главы VIII и раздела XVIII «Преступления против правосудия» родовый объект данных преступлений необходимо рассматривать в более широком смысле, как общественные отношения, возникающие между судом и участниками процесса при осуществлении правосудия.

Ключевые слова: правосудие, суд, участники процесса, родовый объект, преступления против правосудия.

Golovchuk Vitaliy. Legal analysis of the generic object crimes against justice.

In legal doctrine Ukraine there are a number of definitions of generic object crimes against justice. However, in law concept of «justice» has not identified, scientists paid more attention to generic object crimes against justice, rather than the very notion of «justice». Following the adoption of the Criminal Code of Ukraine 1960, 2001 and their appearance in the special part of Chapter VIII and Chapter XVIII «Crimes against justice» generic object these crimes should be considered within the broader values as social relations that occur between the court and stakeholders in the course of justice.

Key words: justice, judgment, actors, generic object, crimes against justice.

Сьогодні не можна уявити сучасну державу, суспільство без системи органів, які задіяні у відправленні правосуддя. Кожна особа покладає великі сподівання на суд, прокуратуру, органи досудового розслідування, оперативні підрозділи, органи державної виконавчої служби, органи і установи виконання покарань, захисників та представників. Прагне щоб вказані органи, особи захистили її інтереси та відновили порушені права.

Поняття «правосуддя» ми використовуємо постійно, проте на законодавчому рівні таке поняття не закріплено. Конституція України в розділі VIII «Правосуддя» передбачає основні положення відправлення правосуддя, як певної діяльності судової гілки влади. В.М. Трофименко розумів правосуддя, як державну діяльність, що здійснюється судом у спеціальній процесуальній формі шляхом розгляду в судових засіданнях кримінальних справ про суспільно небезпечні діяння та інші правопорушення, які тягнуть за собою застосування (або відмову від застосування) – шляхом прийняття загальнообов'язкового рішення (акта правосуддя) – істотних заходів державного примусу, і цивільних справ, пов'язаних із захистом порушеного права або інтересу, що охороняється законом, або з метою боротьби з правопорушеннями і злочинністю, зміцнення правопорядку, захисту інтересів держави, прав і свобод громадянина¹.

Для того щоб дати визначення «правосуддя» необхідно отримати відповіді на такі важливі питання: «Хто здійснює правосуддя в Україні?», «В яких категоріях справ здійснюється правосуддя?», «Які завдання стоять перед правосуддям?».

Відповідь на перше питання нам дається в ч. 3 ст. 1, частинах 1, 2 ст. 3 Закону України «Про судоустрій та статус судів» та ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Конституційний Суд України». Так, положення вище зазначених норм передбачають, що судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. Судову систему України складають суди загальної юрисдикції та суд конституційної юрисдикції.

Відповідь на питання «В яких категоріях справ здійснюється правосуддя?» ми можемо отримати в ч. 1 ст. 18 Закону України «Про судоустрій та статус судів» та розділі II і III Закону України «Про Конституційний Суд України». У даних нормах передбачено, що відправлення правосуддя здійснюється в конституційних провадженнях та цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справах, а також у справах про адміністративні правопорушення.

Частково відповідь на питання «Які завдання стоять перед правосуддям?» ми бачимо у чинному законодавстві. Так, ст. 2 Закону України «Про Конституційний Суд України» передбачено, що завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України. Частина 1 ст. 1 ЦПК України вказує на те, що завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. В положеннях ч. 1 ст. 2 КАС України передбачено, що завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ.

Таким чином, з аналізу чинних норм права можна дати визначення «правосуддя», під яким розуміють розгляд і вирішення Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції конституційних проваджень, цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення.

Однією із гарантій належного відправлення правосуддя є наявність в Особливій частині Кримінального кодексу України розділу XVIII «Злочини проти правосуддя».

У вітчизняних наукових джерелах даються різні визначення родового об'єкта злочинів проти правосуддя. М.Й. Коржанський під родовим об'єктом злочинів проти правосуддя розумів всю систему суспільних відносин, що утворює правосуддя в державі. М.І. Бажанов розглядав родовий об'єкт злочинів проти правосуддя через зміст самої системи даних злочинів. Вказував на те, що під посяганнями на діяльність суду потрібно розуміти і діяльність усіх органів, що сприяють здійсненню судом його функцій, а також органі, що забезпечують виконання рішень, вироку та призначеного ним покарання³.

В свою чергу, В.М. Бурдін та В.І. Осадчий висловлювали думку, що діяльність з виконання вироків вноситься за межі правосуддя,

обстоювали єдність процесуального кримінально-правового значень поняття «правосуддя» і пропонували внесення відповідних змін та уточнень до КК України⁴.

Можна погодитись з висловленою думкою О.О. Кваші, яка звертала увагу на те, що відповідальність за посягання на правосуддя досить часто передбачалася в різних главах (розділах) кримінальних кодексів. Це, очевидно, обумовлене складністю визначення родового об'єкта даної категорії злочинів. У юридичній науці існує й інша позиція, згідно з якою поняття правосуддя охоплює не лише діяльність судів, а й органів дізнання, досудового слідства, прокуратури та органів, що видають виконанням покарань⁵.

Для визначення родового об'єкта злочинів проти правосуддя необхідно встановити суб'єктів даних суспільних відносин, взаємні права та обов'язки (зміст суспільних відносин) і предмет, з приводу якого відносини існують, що підпадають під охорону розділу XVIII «Злочини проти правосуддя» Особливої частини КК України.

Суб'єкти суспільних відносин – це учасники, тобто носії цих відносин. Суспільні відносини передбачають наявність декількох сторін. Як вже згадувалось правосуддя в Україні відправляється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. Таким чином, однією із сторін, що виникають у сфері правосуддя виступає Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції. Проте необхідно розібрати, хто саме здійснює правосуддя у цих судах.

Приписи ч. 1 ст. 5 Закону України «Про Конституційний Суд України» передбачають, що Конституційний Суд України складатиметься з вісімнадцяти суддів. Згідно частин 1 – 5 ст. 18 ЦПК України передбачають що цивільні справи розглядаються одноособово суддею, у складі одного судді і двох народних засідателів, колегією суддів. Відповідно до ч. 1 ст. 23 та ст. 24 КАС України, ст. 46 ГПК України справи розглядаються і вирішуються суддею одноособово або колегією суддів. Вимоги частин 1 – 9 ст. 31 КПК України встановлюють, кримінальне провадження здійснюється професійним суддею одноособово, колегією судів, професійних суддів та присяжних (суд присяжних). Згідно п. 18 ч. 1 ст. 3 і ч. 1 ст. 247 КПК України в суді першої та апеляційної інстанції діє слідчий суддя. Відповідно до п. 4 ст. 213 КУпАП справи про адміністративні правопорушення розглядаються районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судами (суддями).

З іншої сторони, правосуддя неможливе без учасників процесу. Відповідно до ч. 1 ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд

України» учасниками конституційного провадження є суб'єкти права на конституційне подання і конституційне звернення, їхні представники, а також залучені Конституційним Судом України до участі у розгляді справи органи та посадові особи, свідки, експерти та перекладачі.

В цивільних, адміністративних та господарських справах їх можна поділи на дві групи: 1) особи, які беруть участь у справі; 2) інші учасники цивільного процесу.

До осіб, які беруть участь у справі, відносяться: 1) сторони (ч. 1 ст. 26, ст. 30 ЦПК України, ч. 1 ст. 47, 50 КАС України, статті 18, 20 ГПК України); 2) треті особи (ч. 1 ст. 26, ч. 1 ст. 34, частини 1, 2 ст. 35 ЦПК України, ч. 1 ст. 47, ст. 53 КАС України, статті 18, 26, 27 ГПК України); 3) заявники (ч. 2 ст. 26 ЦПК України); 4) заінтересовані особи (ч. 2 ст. 26 ЦПК України); 5) органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб (ч. 3 ст. 26, ст. 45 ЦПК України, ст. 60 КАС України, ст. 18, 29 ГПК України); 6) представники сторони, третьої особи, особи, яка відповідно до закону захищає права, свободи чи інтереси інших осіб, заявника, іншої заінтересовані особи (частини 1 та 2 ст. 26, ст. 38 ЦПК України, ч. 1 ст. 47, частини 1, 2, 7 ст. 56 КАС України, ст. 28 ГПК України); 7) законні представники (ст. 39 ЦПК України та частини 5, 6 ст. 56 КАС України).

До інших учасників цивільного процесу належать: 1) секретар судового засідання (ч. 1 ст. 47 ЦПК України, ч. 1 ст. 62 КАС України); 2) судовий розпорядник (ч. 1 ст. 47 ЦПК України, ч. 1 ст. 62, ст. 64 КАС України); 3) свідок (ч. 1 ст. 47 та ст. 50 ЦПК України, ч. 1 ст. 62, ст. 65 КАС України); 4) посадові особи та інші працівники підприємств, установ, організацій, державних та інших органів (ст. 30 ГПК України); 5) експерт (ч. 1 ст. 47 та ст. 53 ЦПК України, ч. 1 ст. 62, ст. 66 КАС України, ст. 31 ГПК України); 6) перекладач (ч. 1 ст. 47 та ст. 55 ЦПК України, ч. 1 ст. 62, ст. 68 КАС України); 7) спеціаліст (ч. 1 ст. 47 та ст. 54 ЦПК України, ч. 1 ст. 62, ст. 67 КАС України); 8) особа, яка надає правову допомогу (ч. 1 ст. 47 та ст. 56 ЦПК України).

Учасників кримінального провадження можна поділити на чотири групи: сторона обвинувачення; сторона захисту; потерпілий та його представник; інші учасники кримінального провадження.

До сторони обвинувачення належать: 1) прокурор (ст. 36 КПК України); 2) керівник органу досудового розслідування (ст. 39 КПК України); 3) слідчий органу досудового розслідування (ст. 40 КПК України); 4) оперативні підрозділи (ст. 41 КПК України).

До сторони захисту відносять: 1) підозрюваного, обвинуваченого (ст. 42 КПК України); 2) виправданого, засудженого (ст. 43 КПК України); 3) законного представника підозрюваного, обвинуваченого (ст. 44 КПК України); 4) захисника (ст. 45 КПК України);

До третьої групи учасників кримінального провадження відносять потерпілого (ст. 55 КПК України), його представника (ст. 58 КПК України) та законного представника (ст. 59 КПК України).

До інших учасників кримінального провадження належать: 1) заявник (ст. 60 КПК України); 2) цивільний позивач (ст. 61 КПК України); 3) цивільний відповідач (ст. 62 КПК України); 4) представник цивільного позивача, цивільного відповідача (ст. 63 КПК України); 5) законний представник цивільного позивача (ст. 64 КПК України); 6) представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (64¹ КПК України); 7) свідок (ст. 65 КПК України); 8) перекладач (ст. 68 КПК України); 9) експерт (ст. 69 КПК України); 10) спеціаліст (ст. 71 КПК України); 11) секретар судового засідання (ст. 73 КПК України); 12) судовий розпорядник (ст. 74 КПК України).

В справах про адміністративні правопорушення беруть участь: особи, які притягаються до адміністративної відповідальності (ст. 268 КУпАП), потерпілий (ст. 269 КУпАП), законні представники та представники (ст. 270 КУпАП), захисник (ст. 271 КУпАП), свідок (ст. 272 КУпАП), експерт (ст. 273 КУпАП), перекладач (ст. 274 КУпАП).

Таким чином, з однієї сторони, суб'єктом відносин у сфері правосуддя виступає Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції (суддя, суддя і народні засідателі, колегія суддів, судді та присяжні (суд присяжних), слідчий суддя), а з іншої сторони – учасники процесу (сторони; треті особи; заявники; заінтересовані особи; органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб; представники; законні представники; секретарі судового засідання; судові розпорядники; свідки; посадові особи та інші працівники підприємств, установ, організацій, державних та інших органів; експерти; перекладачі; спеціалісти; особи, які надають правову допомогу; прокурори; керівники органів досудового розслідування; слідчі органів досудового розслідування; оперативні підрозділи; підозрювані, обвинувачені; виправдані, засуджені; законні представники підозрюваного, обвинуваченого; захисники; потерпілі, їх представники та законні представники; цивільні позивачі; цивільні відповідачі; представники цивільно-

го позивача, цивільного відповідача; законні представники цивільного позивача; представники юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження; особи, які притягаються до адміністративної відповідальності).

Під змістом суспільних відносин розуміється певна сукупність взаємних права та обов'язків. Специфікою правосуддя є його достатньо жорстка регламентація процесуальним законом⁶. Законодавець чітко виписав у процесуальних кодексах, законах України «Про судоустрій та статус суддів», «Про Конституційний Суд України» права та обов'язку суб'єктів суспільних відносин у сфері правосуддя.

Перелік прав та обов'язків у процесі як суду, так і учасників процесу визначається у Законі України «Про Конституційний Суд України», ЦПК України, КАС України, ГПК України, КПК України, КУпАП. Вступаючи у відносини щодо здійснення правосуддя суд та учасники процесу реалізують свої права та виконують обов'язки. В окремих випадках при невиконанні обов'язків та порушенні прав під час відправленні правосуддя, у розділі XVIII «Злочини проти правосуддя» Особливої частини КК України, передбачена кримінальна відповідальність.

Під предметом суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, прийнято розуміти те, з приводу чого існують відносини між учасниками (суб'єктами) суспільних відносин. Усі суспільні відносини залежно від властивостей їх предмета необхідно розділяти на дві групи – матеріальні і нематеріальні. Так, у розглядуваних суспільних відносинах предмет буде нематеріальний – правосуддя.

Відправляючи правосуддя, суд реалізує завдання конституційного, цивільного, кримінального, господарського, адміністративного судочинства, а також судочинства у справах про адміністративні правопорушення. Тобто забезпечує справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення вказаних категорій справ, з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

З урахуванням проведеного аналізу можна сказати, що родовим об'єктом злочинів проти правосуддя виступають суспільні відносини, що виникають між Конституційним Судом України, судами загальної юрисдикції та учасниками процесу при розгляді і вирішенні конституційних проваджень, цивільних, кримінальних, гос-

подарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення.

Злочини проти правосуддя можна визначити як передбачені розділом XVIII «Злочини проти правосуддя» Особливої частини КК України, суспільно небезпечні винні діяння, що посягають на суспільні відносини, які виникають під час відправлення правосуддя, вчиненні суб'єктами злочину.

1. *Трофименко В. М.* Функція правосуддя в забезпеченні прав і свобод людини / Трофименко В.М. // Судова реформа в Україні : проблеми і перспективи : матеріали наук.-практ. конф., 18 – 19 квітня 2002 р. – Х. – С. 271.
2. *Кримінальне право і законодавство України. Частина особлива : курс лекцій / за ред. М. Й. Коржанського.* – К. : Атіка, 2001. – С. 469. 3. *Бажанов М. Й.* Уголовно-правовая охрана советского правосудия / Бажанов М.И. – Х., 1986. – С. 11. 4. *Бурдін В. М.* Окремі проблеми злочинів проти правосуддя за КК України / В.М. Бурдін // Життя і право. – 2004. – № 2(2). – С. 75–76; *Осадчий В. І.* Зміст правосуддя у злочинах проти правоохоронної діяльності / В.І. Осадчий // Право України. – 2000. – № 11. – С. 111. 5. *Кваша О. О.* Поняття злочинів проти правосуддя / О.О. Кваша // Правова держава. – 2005. – Вип. 16. – С. 379. 6. *Петрухин И. Л.* Теоретические основы эффективности правосудия / Петрухин И. Л., Батуров Г. П., Морщакова Т. Г. – М. : Наука, 1979. – С. 32 – 41.

***Golovchuk Vitaliy.* Legal analysis of the generic object crimes against justice.**

In legal doctrine of Ukraine there is a number of definitions of generic object crimes against a justice. However, in legislative level the notion of «justice» has not identified, scientists paid more attention to generic object crimes against justice, rather than the notion of “justice”.

An analysis of current law can give the definition of «justice», which refers to the consideration and decision of the Constitutional Court of Ukraine and courts of general jurisdiction constitutional proceedings, civil, criminal, commercial, administrative cases and cases of administrative offenses.

To determine the generic object crimes against justice must be adjusted subjects of social relations, mutual rights and duties (content of social relations) and the subject about which relationship exists, falling under the protection of the XVIII section «crimes against the justice system» Special part of the Criminal Code of Ukraine.

On the one side of the subject of relations in the field of justice serving the Constitutional Court of Ukraine and courts of general jurisdiction (judge, judge and folk jurors, a panel of judges, judges and jury (court of jury), the investigator judge), on the other side – participants of process (parties, the third person, the applicants; interested persons; bodies and persons which law entitled to protect the rights, freedoms and interests of other persons; representatives, legal representatives; secretaries of the trial; court administrators; witnesses; officers and other employees of enterprises; institutions and organizations; state and other bodies; experts; transla-

tors; scientists; persons providing legal assistance; prosecutors; supervisors of pre-trial investigation; investigators of the pre-trial investigation; operative units; suspected person; accused; acquitted person; convicted; legal representatives of the suspected person, accused; defenders; victims, their representatives and legal representatives; civil complainants; civil defendants; representatives of civil complainant; civil defendant; legal representatives of the civil complainant; representatives of the legal entity, for which the criminal case; persons which are drawn to administrative responsibility).

During content of social relations means a certain set of mutual rights and duties. Legislator clearly written out in procedural codes, the laws of Ukraine «On the Judiciary and Status of Judges», «On the Constitutional Court of Ukraine» rights and duties of social relations in the circle of justice. In some cases, outstanding of duties and violation of rights during sending of justice, in Section XVIII «Crimes against justice» of the Criminal Code of Ukraine, criminal liability.

Under the subject of social relations that are protected by the criminal law, usually understood that about which there are relationships between participants (subjects) social relations. All social relations based on the properties of their object should be divided into two groups – tangible and intangible. So, in social relations object under consideration will be intangible – justice.

Sending justice court implements the task of constitutional, civil, criminal, commercial, administrative proceedings and proceedings for an administrative offenses. That is make sure a equity, impartial and timely consideration and resolution of these categories of cases, with the aim of protection of violated, unrecognized or disputed rights, freedoms and interests of individuals, the rights and interests of legal entities, the interests of the state.

After the adoption of the Criminal Code of Ukraine 1960, 2001 and in their appearance in the special part of Chapter VIII and Chapter XVIII «Crimes against the justice» generic object of these crimes should be considered in more wide value. Taking into account the performed analysis we can say, that generic object crimes against justice are the social relations, that arising between the Constitutional Court of Ukraine, the courts of general jurisdiction and participants of the process of the consideration and decision of constitutional proceedings, civil, criminal, commercial, administrative cases and cases on administrative offenses.

Crimes against justice can be defined as provided by Article XVIII «Crimes against justice» of the Criminal Code of Ukraine, guilty socially dangerous act, that encroached on social relations, that during sending of justice, committing subjects of crime.

Key words: justice, judgment, actors, generic object, crimes against justice.